

Ten eerste

Al wat fladdert moet geturfd

Reportage Vogelatlas

Dit is het laatste teljaar voor de nieuwe vogelatlas. Die gaat volgend jaar verschijnen, en dat wordt tijd ook: de vorige volwaardige editie is een jaar of dertig oud.

Van onze verslaggever
Caspar Janssen

NIJMEGEN 'Ah, een hoge broedcode,' roept Harvey van Diek van Sovon Vogelonderzoek Nederland, als we naar boven turend tegen de kont aan kijken van een zanglijster die op de rand van zijn nest staat.

Van Diek, een van de coördinatoren van de nieuwe vogelatlas van Nederland, had even daarvoor al voorgedaan wat hij doet als hij echt aan het tellen is voor die atlas. Hij stond stil, voor een zogeheten punttelling. Normaal gesproken duurt zo'n telling vijf minuten, waarin de teller noteert wat hij of zij hoort en ziet, qua vogels, vanaf een tevoren vastgesteld punt.

In de ene minuut dat Van Diek nu telde, noteerde hij een aantal algemene soorten, zoals koolmees, zwarte kraai, houtduif, merel, boomklever, boomkruiper, vink en pimpelmees. Maar als we verder door het 'kilometerhok' lopen komen daar nog allerlei soorten bij. Zoals twee grote bonte spechten, een waterhoen, een gaai en een nest van zanglijsters dus. En muizen, een eekhoorn, roodwangschildpadden en verschillende soorten libellen en vlinders - maar die tellen niet mee.

We bevinden ons om precies te zijn in kilometerhok 54 van atlasblok 4052, wat zo ongeveer park Brakkenstein in Nijmegen beslaat, op loopafstand van het kantoor van Sovon. In het kader van het tellen voor de nieuwe vogelatlas is heel Nederland opgedeeld in 1.685 atlasblokken van 5 bij 5 kilometer. Binnen die atlasblokken tellen ervaren vrijwilligers volgens een vast patroon alle broedvogels (in het voorjaar) en wintervogels (in de winter) die ze waarnemen.

Het tellen voor dit ambitieuze project begon in het najaar van 2012 en zal

tot en met volgend jaar doorgaan. Zo moet een zo compleet mogelijk beeld ontstaan van de aantallen vogels en hun verspreiding door het land. Het is nog net niet zo dat alle vogels geteld worden, maar veel scheelt het niet. Met een omrekenmethode worden ook de aantallen in de ontbrekende kilometerhokken geschat.

De laatste vogelatlas werd gepubliceerd in 2002, maar dat was 'slechts' een broedvogelatlas. Het laatste landdekkende verspreidingsoverzicht van wintervogels dateert alweer van dertig jaar geleden. En de ontwikkelingen gaan snel in de vogelwereld, aldus Van Diek. 'De zeearend was er in 2002 nog niet, de kraanvogel was hier net voor het eerst, de middelste bonte specht, dat waren toen een paar stipjes op de kaart, net als de cetti's zanger.'

'Anderzijds zijn er soorten waarvan ik denk: die halen de volgende atlas niet eens meer. Zoals de korhoen, de kuifleeuwerik, de tapuit en de ortolaan. Wat betreft de wintervogels: de opkomst van bijvoorbeeld de grote zilverreiger is nog aardig gevolgd, maar je wilt ook weten hoe het zit met verspreiding van soorten als kneu, grote gele kwikstaart en roek. We willen die verschuivingen vastleggen om veranderingen tijdig te signaleren in het kader van het natuurbeleid. Dat is het voordeel van een atlas; je ziet de verspreiding over het land, de verschuivingen daarin, en je kunt ze relateren aan veranderingen in het landschap en het beheer.'

De atlasgegevens dienen ook als basis voor het beantwoorden van nieuwe onderzoeksvragen. Van Diek: 'Zoals: waarom gaat de zomertortel zo hard

Er zijn meer vogelaars dan ooit, maar eigenlijk niet genoeg tellers

Harvey van Diek coördinator nieuwe vogelatlas

Foto Marcel van den Bergh / de Volkskrant

achteruit? En wat is er aan de hand met het paapje en de torenvalk?'

Na twee jaar tellen zijn een aantal opvallende trends zichtbaar. Het spectaculairst is de opkomst van de middelste bonte specht. Van Diek: 'Die verspreidt zich razendsnel vanuit het oosten en zuiden over het land.' En dat gaat niet ten koste van andere spechtensoorten, want ook die doen het goed, omdat de Nederlandse bossen ouder worden.

Sommige trends zetten zich in verhevigde vorm voort, zoals de achteruitgang van zowat alle boerenlandvogels in grote delen van het land en de opmars van de cetti's zanger. Van Diek: 'En bij de geelgors zie je iets heel interessants: hij gaat achteruit in grote delen van Nederland, maar verschuift flink richting noordoosthoek. Daar, in het Noordoosten, zijn de aantallen veel hoger dan voorheen.'

Het project vereist nogal wat inspanning van vrijwilligers. 259 van de 1.685 atlasblokken zijn nog niet 'geclaimd' door tellers. Vooral minder vogelrijke atlasblokken in Friesland, Groningen en Flevoland. Van Diek: 'Het is gek, er zijn meer vogelaars dan ooit, maar de nadruk ligt, merk ik, vaak op snelle prikkels, op het scoren van zeldzame, bijzondere soorten. Jammer genoeg is de interesse voor dit gestandaardiseerde telwerk, waarbij je ook let op koolmezen, ganzen en merels, minder.'

Niet iedereen komt in aanmerking om mee te doen. Het tellen kan alleen gebeuren door ervaren vogelaars met veel kennis. Van Diek verwacht dat het uiteindelijk goed komt. 'Veel Sovon-tellers zijn inmiddels klaar met hun eigen atlasblok, zij nemen er misschien nog een ander blok bij in dit laatste teljaar. Maar het zou mooi zijn als er zich nog nieuwe, goede tellers melden.'

In kilometerhok 54 van atlasblok 4052 is het inmiddels een drukte van jewelste, van mensen en dieren. Van Diek: 'Dit lijkt dan misschien een lullig stadsparkje, maar hier zijn beslist leuke dingen gezien. De middelste bonte specht bijvoorbeeld, maar ook het vuurgoudhaantje, en een broedende bosuil.'

Kauwen ook, zo blijkt als we via het 'kauwenlaantje' het park uitlopen. Wat Van Diek maar wil zeggen: 'Het kan nog verrassend leuk zijn, dat systematische tellen. Zelfs in de winter. Sommige tellers gaan dan in groepjes. Koffie mee, en na afloop erwtensoeplet en een biertje drinken.'

Middelste bonte specht, spectaculair in opkomst.
Foto Juniors Bildarchiv

Steeds meer 'bonte' spechten in Nederland

De drie soorten 'bonte spechten' nemen toe in Nederland. Dat blijkt uit voorlopige resultaten van het atlasproject van Sovon Vogelonderzoek Nederland. De kleine, middelste en de grote bonte specht verspreiden zich verder over Nederland en profiteren van ouder wordende bossen.*

In het atlasproject van Sovon brengen honderden vrijwillige vogeltellers van 2012 t/m 2015 de actuele stand van de broedvogels en wintervogels in kaart. Halverwege het atlasproject zijn er al opvallende veranderingen in de vogelstand waarneembaar, zoals bij deze drie soorten spechten.

Kleine bonte specht

De kleine bonte specht is zo groot als een huismus, echt klein dus. Het is een specht van loofbossen, oude boomgaarden en parken. Hij hakt zijn hol uit in zachte houtsoorten als berk, wilg, els en populier. Tijdens de vorige atlasperiode van 1998-2000 (de broedvogelatlas verscheen in 2002) lagen de geschatte aantallen op zo'n 4500-5500 paren. Op basis van de eerste telgegevens lijkt het erop dat hun aantal is gestegen.

Middelste bonte specht

De middelste bonte specht is een relatieve nieuwkomer in ons land. Het is een bewoner van oude eiken in weelderige loofbossen in combinatie met open plekken en dichte bosschages. Het is een echte warmte minnende soort. In de jaren 70, ten tijde van de eerste broedvogelatlas, werd deze specht voor het eerst met zekerheid broedend vastgesteld in de buurt van Enschede. Daarna duurde het tot 1996 voordat er weer een zeker territorium werd vastgesteld, deze keer in Zuid-Limburg. Na het verschijnen van de tweede broedvogelatlas (2002) is deze fraaie specht snel toegenomen. De huidige verspreidingskaart laat al meer dan honderd stippen zien. De middelste bonte specht rukt vanuit het oosten en zuiden flink op en bevolkt bijna het hele oostelijke deel van ons land.

Grote bonte specht

De grote bonte specht is net iets groter dan de middelste bonte specht en veruit de algemeenste spechtenssoort van ons land. In de vorige broedvogelatlas werd het aantal broedparen geschat op 55.000 – 65.000. De huidige resultaatkaart toont een behoorlijke spreiding over het hele land. Ten opzichte van de vorige atlas heeft de grote bonte specht inmiddels ook de kust en alle Waddeneilanden bereikt.

Bossen worden ouder

De positieve ontwikkelingen van de spechtenstand kunnen grotendeels worden toegeschreven aan het ouder worden van de Nederlandse bossen en de omvorming van productiebos naar natuurlijk bos. Dat dood hout mag blijven liggen speelt veel bosvogels, waaronder spechten in de kaart. Dood hout is immers een grote voedselbron voor insecten, die op hun beurt prima vogelvoer zijn.

Kijk op www.vogelatlas.nl voor meer informatie en bekijk ook de soortkaarten onder Resultaten.

*Eerste voorzichtige conclusies: de informatie in bovenstaand bericht en de verspreidingskaarten op de atlassite zijn gebaseerd op voorlopige, dat wil zeggen (nog) onvolledige en ongecontroleerde gegevens. De kaarten geven geen werkelijke of absolute aantallen weer, maar alleen getelde aantallen op basis van steekproefonderzoek.

EINDE PERSBERICHT

Voor de pers, niet voor publicatie

Voor inhoudelijke vragen over het atlasproject kunt u contact opnemen met Sovon Vogelonderzoek Nederland, Harvey van Diek (06-50914486) of Jouke Altenburg (06-49390511).

Bijlagen:

- Foto's kleine-, middelste- en grote Bonte Specht: eenmalig en slechts voor dit doel gratis ter beschikking gesteld, onder voorwaarde van naamsvermelding van de fotograaf.
- Atlaskaarten 2013-2014, 1998-2000 en 1973-1977 van de drie 'bonte' spechten.

